

<https://doi.org/10.69561/mjac.v25i48.3618>

Article | Fasc.3

Нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаагүй оршин суугчдын судалгаа

Төмөрийн Хайдав^{1,*}
Нямдоржийн Туул²

¹ Монгол Улсын Үндэсний номын сан, Улаанбаатар, Монгол Улс

² Соёл урлагийн их сургуулийн Соёлын сургууль, Улаанбаатар, Монгол Улс

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2769-7505>

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6797-3492>

* Холбоо барих зохиогч: tsahim1214@gmail.com

Хураангуй: Нийтийн номын сангийн үйлчилгээг нас, арьсны өнгө, хүйс, шашин шүтлэг, үндэс угсаа, хэл, нийгмийн байдлаас үл хамааран хүн бүрд хүртээмжтэй байх үндсэн зарчим дээр суурилж үзүүлдэг. Одоогоор нийтийн номын сангийн үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй, хүн амын 8.8% номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж байна. Иймд номын санд ирэхгүй байгаа иргэд яагаад үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгааг олж илрүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг хийв. Судалгааны үр дүнгээс үзвэл нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа хамгийн гол шалтгаан бол “номын санд очих завгүй байдал”, “гэр нь номын сангаас хол байх” ажээ. Иймд нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа “завгүй” болон “хол гэртэй” иргэдэд зориулсан үйлчилгээ нэвтрүүлэх, одоо байгаа үйлчилгээний арга, технологийг сайжруулах шаардлагатай болжээ.

Түлхүүр үгс: нийтийн номын сангийн үйлчилгээ, үйлчилгээний хүртээмж, номын санд бүртгэлгүй оршин суугч

The survey of public library services by non-user residents

Khaidav Tumor^{1,*}
Tuul Nyamdorj²

¹ National Library of Mongolia, Ulaanbaatar, Mongolia

² School of Culture, Mongolian National University of Arts and Culture, Ulaanbaatar, Mongolia

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-2769-7505>

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-6797-3492>

* Corresponding author: tsahim1214@gmail.com

Abstract: Public library services are provided based on the basic principle of accessibility to everyone, regardless of age, race, gender, religion, ethnicity, language, or social status. Currently, the access to services of public library is insufficient, 8.8% of the

population is using library services. Therefore, this study was conducted to find out why people who do not come to the library do not participate in the service. According to the results of the research, the main reasons for not being able to use public library services are “being too busy to go to the library” and “lives far from the library”. Therefore, it is necessary to introduce services for “busy” and “far away” citizens who cannot participate in public library services, and to improve existing service methods and technologies.

Keywords: *non-user residents, public library service, access to services*

Оршил

Нийтийн номын сан нь төрөөс санхүүждэг, нийтэд зориулагдсан төрийн үйлчилгээний байгууллага тул номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа цөөн тооны үйлчлүүлэгчээс гадна нийт иргэдэд мэдээллийн үйлчилгээ үзүүлэх ёстой. Ийм учир өндөр чанартай үйлчилгээ нь тухайн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа хүмүүст үнэ цэнгүй гэж ИФЛА тодорхойлжээ. Нийтийн номын сангийн үйлчилгээг нас, арьсны өнгө, хүйс, шашин шүтлэг, үндэс угсаа, хэл, нийгмийн байдлаас үл хамааран хүн бүрд хүртээмжтэй байх үндсэн зарчим дээр суурилж үзүүлдэг (*Нийтийн номын сангийн тунхаглал 2022*).

Нийтийн номын сан нь нийтийн сайн сайхны төлөө үйлчилдэг. Номын сан бол нийтийн өмч учраас номын санчид зөвхөн номын санд бүртгэлтэй, санал болгосон үйлчилгээг ашигладаг хүмүүст бус нийт ард иргэдийн хэрэгцээг хангах үүрэгтэй.

Номын сангийн гол цөм нь ном унших бөгөөд нийтийн номын сан нь нийгэмд бүхэлд нь үйлчлэх зорилготой байгууллага юм. Энэ нь 2007 онд батлагдсан “Аймаг, нийслэлийн нийтийн номын сангийн үлгэрчилсэн дүрэм”-д “Аймаг, нийслэлийн нийтийн номын сан нь/цаашид “Нийтийн номын сан” гэнэ/бие даасан удирдлагатай, иргэдэд ном, хэвлэл мэдээллээр үйлчлэх, мэдлэг боловсролоо дээшлүүлэхэд нь туслах үүрэг бүхий орон нутгийн төрийн өмчийн соёлын байгууллага мөн” гэж заасан байгаагаас харагддаг.

Өнөө цагт мэдээллийн технологийн хөгжил өндөр түвшинд хүрч, номын сангууд үйлчилгээндээ орчин цагийн технологийн ололтыг нэвтрүүлж байгаа боловч нийтийн номын сангийн үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй, нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлага байсаар байна.

Судлаач Берелсон 1949 онд номын сангийн хэрэглэгчид нь бүх нийтийн төлөөлөл биш гэдгийг хүлээн зөвшөөрчээ (Берелсон 1949, 126). Нийтийн номын сангууд нийтийн хэрэгцээнд нийцүүлэн, хэрэглэгч бус хүмүүсийг татахын тулд идэвхтэй, бүтээлч байдлаар хандах ёстой (Knight and Nourse 1969, 50) тул хэрэглэгч бус хүмүүсийн сонирхлыг судлах хэрэгцээ үргэлж байдаг. Нийтийн номын сангийн уншигч бус хүмүүсээс санал асуулга авснаар нийтийн номын сангууд нийгэмд хэр сайн үйлчилж байгаа талаар үнэн зөв дүр зургийг гаргаж авахад туслах явдал юм.

Судалгааны зорилго: Нийтийн номын сангийн үйлчилгээний хүртээмжийг хэмжихдээ тухайн орон нутгийн иргэдийн хэдэн хувьд хүрч үйлчилсэн, уншигчийн ирц, олголтын хэмжээ зэрэг үзүүлэлт шалгуурыг олон улсад түгээмэл ашигладаг. Гэвч эдгээр нь номын санд ирж үйлчилгээ авсан иргэдийн талаарх статистик тоо

баримтад ихэвчлэн тулгуурладаг тул хэрэглэгч бус иргэдийн мэдээллийн эрэлт хэрэгцээний судалгаа чухал байдаг.

Өндөр хөгжилтэй, номын сан судлал сайн хөгжсөн улс орнуудад нийтийн номын санд бүртгэлтэй уншигчид нийт хүн амын 50 орчим хувийг эзэлдэг бол Монгол Улсын хүн амын 91% ННС үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгаа нь хангалтгүй үзүүлэлт юм. Иймд оршин суугчид яагаад номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгааг олж илрүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг хийв.

Судлагдсан байдал: Уншигчийн судалгаа хийхдээ ихэнх номын сангууд өөрийн номын санд бүртгэлтэй, үйлчилгээнд хамрагддаг хүмүүсээс судалгаа авч үйл ажиллагаандаа дүгнэлт хийх нь элбэг байдаг. Номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа хэрэглэгчдийн судалгаа бусад сэдвийг бодвол цөөн хийгдсэн талаар судлаач Шридхар “Сүүлийн 15 жилийн турш ийм хэлэлцүүлэг өрнүүлсний дараа ч хэрэглэгч бус, эрх мэдэлгүй, үйлчилгээнд хамрагдаагүй хэрэглэгчид, тэдний мэдээллийн хомсдолтой холбоотой асуудлуудыг судлах оролдлого төдийлөн хийгдээгүй” (Sridhar 1994, 116) гэж бичиж үлдээжээ. Гэвч оршин суугчид яагаад нийтийн номын санд ирдэггүй шалтгаан болон тэдний сонирхлыг судалсан судалгааны ажил цөөн боловч хийгдсэн байдаг. Тэдгээрээс M.S. Sridhar “Non-Use and Non-Users of Libraries” болон Gallup хэвлэлийн газрын “The Use of and Attitudes Toward Libraries in New Jersey” ажлууд судлаачдын анхаарлыг татаж олон удаа эшлэгджээ.

Нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагддаггүй оршин суугчдын талаар хийсэн тодорхой судалгаа Монгол Улсад одоогоор хийгдээгүй байна.

Уламжлалт хариу үйлдэл болон “би хэтэрхий завгүй байна” гэж хариулсан хэрэглэгч бус хүмүүсийн үзэл бодол нь номын сангийн оршин тогтноход сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм. 1976 онд Нью Жерсигийн номын санд хандах хандлагын талаарх хийсэн судалгааны үр дүнд нийтийн номын сан байх эсэх нь насанд хүрсэн хүн амын тал хувьд нэг их нөлөө үзүүлэхгүй, ямар ч ялгаагүй гэжээ (Gallup 1976, B-58). Судлаач Шридхар номын сангийн бодлого боловсруулагчид, удирдлага, ажилтнууд одоогийн хэрэглэгчдийг орхигдуулахгүй, харин үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа оршин суугчдад номын санг ашиглахад саад болсон зарим үндсэн хүчин зүйлсийг авч үзэх хэрэгтэй гэжээ.

Номын сан бол нийтийн өмч учраас номын санчид зөвхөн бүртгэлтэй уншигчдад бус нийт ард иргэдийн хэрэгцээг хангах үүрэгтэй.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаанд асуулгын арга, корреляцийн аргыг ашиглав. Хэрэглэгчдийн ямар бүлэг номын санд ирдэггүй, тэдний сонирхол, номын санд ирэхгүй байгаа үндсэн шалтгаануудыг илрүүлэхийн тулд 21 аймгийн номын санг төлөөлж Дархан-Уул, Орхон, Завхан, Өмнөговь аймгийн төвийн иргэдээс анкетын аргаар судалгаа авав. Анкетын судалгаа авахдаа дараах аргыг хэрэглэсэн болно. Үүнд: сонгогдсон 4 аймгийн төвийн оршин суугчид 2022 оны байдлаар нийтдээ 236762 байгаа бөгөөд эдгээр оршин суугчдыг төлөөлж номын санд картгүй 868 хүнээс судалгаа авсан нь 95% магадлал, 3.3% алдааны хязгаарын хүрээнд багтаж байгаа болно.

Судалгаанд хамрагдсан 4 аймгийн номын санг санамсаргүй түүврийн арга ашиглаж сонгов. Номын сангийн уншигч болж амжаагүй хүмүүс яагаад ирэхгүй байгаа шалтгааныг илрүүлэхийн тулд сонирхол, мэдээллийн хэрэгцээг илрүүлэх зорилготой дараах асуултуудыг асуулаа.

1. Та номын санд карт нээлгээгүй шалтгаан юу вэ?
2. Та ажил төрлөө амжуулах эсвэл хичээлээ хийхэд шаардлагатай мэдээлэл олж авахдаа ямар эх сурвалж түлхүү ашигладаг вэ?
3. Та чөлөөт цагаа ихэвчлэн яаж өнгөрүүлдэг вэ?
4. Та ямар зүйлийн талаар илүү ихийг мэдэхийг хүсдэг вэ?
5. Таны ажил амьдралд хамгийн бэрхшээлтэй зүйл юу байдаг вэ?

Дээрх асуултуудаас гадна тухайн хүнийг илэрхийлэх нас, хүйс, боловсролын зэрэг, хийж буй ажил, гэрийн хаяг зэрэг асуултуудад хариулт авав. Оршин суугчдын төлөөллийг давхардалгүй, жигд хамруулах үүднээс номын сангаас 1, 2, 3, 4, 5 ба түүнээс дээш километрийн радиусын хүрээнд нэг цаг хугацаанд асуултыг асууж мэдээллийг бүрдүүлсэн. Асуултын хариултыг SPSS программд оруулж, боловсруулалт хийв. Судалгааны үр дүнг корреляцийн шинжилгээний арга ашиглан боловсруулж номын санд ирэхгүй байгаа шалтгаан хоорондын хамаарлыг тогтоов. Корреляцийн шинжилгээ нь хувьсагч хоорондын статистик харилцааг судалдаг бөгөөд номын сан судлалын салбарт түгээмэл ашиглагддаг (Research Methods | Tools, Publications & Resources 2014) судалгааны арга юм.

Судалгааны асуулт: Энэхүү судалгааны хүрээнд дараах асуултууд тавьсан болно.

1. Хэрэглэгч бус хүмүүс нийтийн номын санг ашиглахгүй байгаагаа тайлбарлахын тулд ямар шалтгаан хэлдэг вэ?
2. Хэрэглэгч бус хүмүүсийн унших, мэдээллийн хэрэгцээг нийтийн номын сангаас бага ч болов хангах боломжтой юу?

Судалгааны таамаглал: Өнөөгийн нийгмийн амьдралын хэв маяг, мэдээллийн технологийн хөгжил, мэдээллийн өсөлт нь иргэдэд маш их боломжийг олгоод зогсохгүй, асар их ачаалал өгч завгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлж байна. Иймд нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа оршин суугчид зав багатай тул нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чаддаггүй гэж таамаглал дэвшүүлж байна.

Судалгааны үр дүн

Анкетын аргаар судалгаа хийхэд асуултын найдвартай байдал чухал байдаг. Асуултын найдвартай байдлын шинжилгээг дараах хүснэгтэд харуулав.

Хүснэгт 1. Найдвартай байдлын шинжилгээ

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
0.80	0.80	3

Найдвартай байдлын шинжилгээ нь 0.80 байгаа нь энэ үндсэн асуултуудын хувьд итгэж болохуйц найдвартай хэмээн гарсан бөгөөд $0.9 \geq 0.8$ хэмээн байгаа

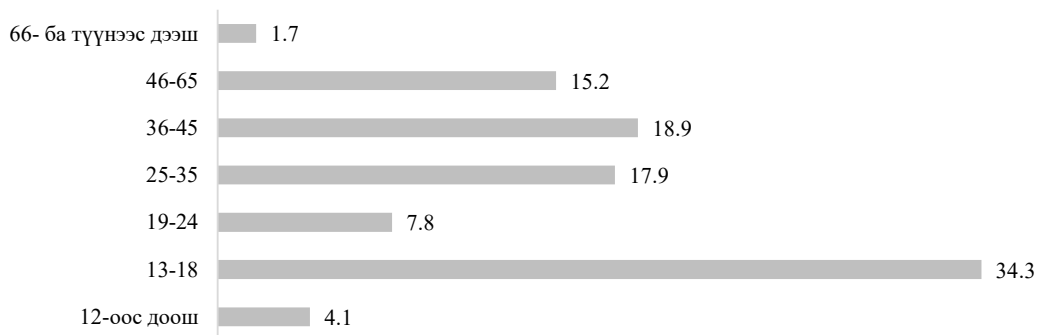
нь “сайн” хэмээн үнэлж байна. Кронбахын альфа хувьсагч 0.80 буюу асуулт хоорондын уялдаа холбоо маш сайн гэсэн утгыг авсан нь судалгааны асуулт найдвартай, үр дүнг ашиглах боломжтойг харуулж байна.

Хүснэгт 2. Судалгааны чанарын үзүүлэлт

	N	%
Valid	861	99.2
Excluded ^a	7	.8
Total	868	100.0

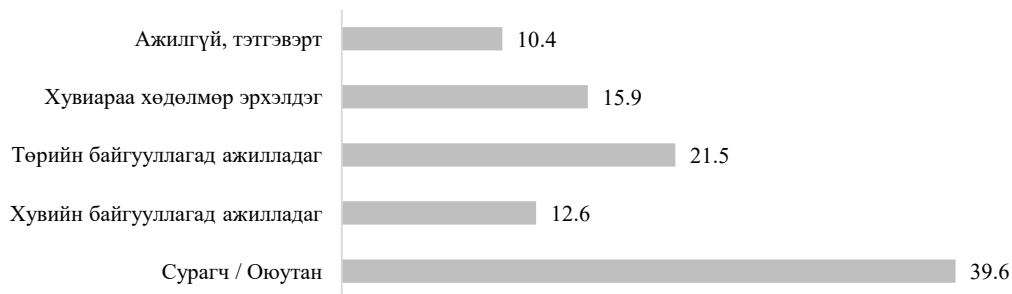
Нийт 868 анкетад шинжилгээ хийхэд, 7 нь асуудалтай байсан учир тус судалгаа нь 99.2 хувь үнэн байх магадлалтай.

Судалгаанд нийтийн номын санд бүртгэлгүй нийт 868 хүн хамруулж, оролцогчдыг бүлэглэхдээ, нас, хүйс, ажил мэргэжлийн бүлэг гэсэн ангиллаар хуваан номын санд карт нээлгээгүй шалтгааныг тодруулах оролдлого хийв. Судалгаанд хамрагдсан нийт оролцогчдын 63% эмэгтэй, 37% эрэгтэй байв. Тэднийг нас, хүйсээр нь ангилж хувиар илэрхийлэхэд дараах байдалтай байгаа нь тухайн орон нутагт оршин сууж байгаа иргэдийн насны бүтэцтэй ойролцоо байна.

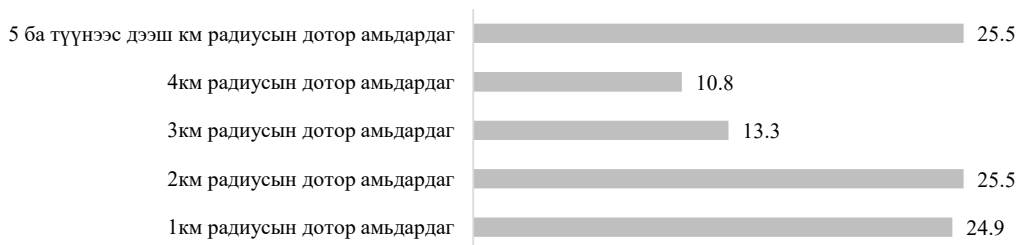
Зураг 1. Судалгаанд оролцогчдын насны байдал

Судалгаанд оролцогчдыг эрхэлж буй ажил хөдөлмөрийн дагуу ангилж үзвэл, сурагч/оюутан 39.6%, төрийн байгууллагад ажилладаг иргэд 21.5%, хувиараа хөдөлмөр (бизнес) эрхлэгчид 15.9%, хувийн байгууллагын ажилтнууд 12.6%, тэтгэвэрт байдаг эсвэл ямар нэг ажил хөдөлмөр эрхэлдэггүй нь 10.4% байв.

Зураг 2. Судалгаанд оролцогчдын ажил эрхлэлтийн байдал

Судалгааны арга зүйн дагуу уншигчийн гэрийн хаяг номын сангаас алслагдсан байдлыг тодруулах үүднээс 5 бүсэд хуваан авч үзсэн. Үүний дагуу номын сангаас алслагдсан байдлын хувьд судалгаанд хамрагдсан хүмүүсийн гэрийн хаяг, бүсийн хувьд ерөнхийдөө ойролцоо тооны оролцогч хамрагдах боломж бүрдсэн. Судалгаа авахдаа алслагдсан байдлын бүс бүрд ижил тооны хүн хамруулах зорилго тавьж анкет бөглүүлэхэд, 1 км радиусын дотор амьдардаг хүмүүс 25%, 2 км радиусын дотор амьдардаг хүмүүс 25%, 3 км радиусын дотор амьдардаг хүмүүс 13%, 4 км радиусын дотор амьдардаг хүмүүс 11%, 5 ба түүнээс дээш км радиусын дотор амьдардаг хүмүүс 25% тус тус хамрагджээ.

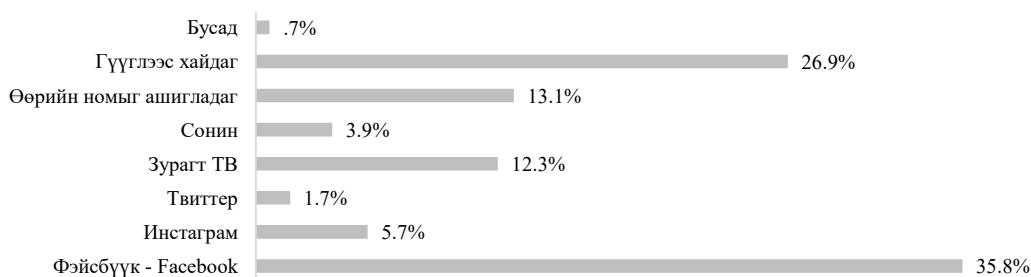
Зураг 3. Судалгаанд оролцогчдын гэрийн хаяг алслагдсан байдал

Судалгаанд хамрагдсан оролцогчдоос ямар учир номын санд очиж чаддаггүй вэ? гэсэн асуулт асуухад, хамгийн их буюу 58.2% номын санд очих завгүй, 21.7% номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй гэсэн нь нийт оролцогчдын бараг 80% болж байна. Тэгвэл номын сан хаана байдгийг мэддэггүй нь 7.1%, номын сан амьдралд нь шаардлагагүй гэж үзсэн 5.8%, номын сан төлбөртэй учир очдоггүй гэсэн 4.9% бол номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй нь 2.3% эзэлж байна.

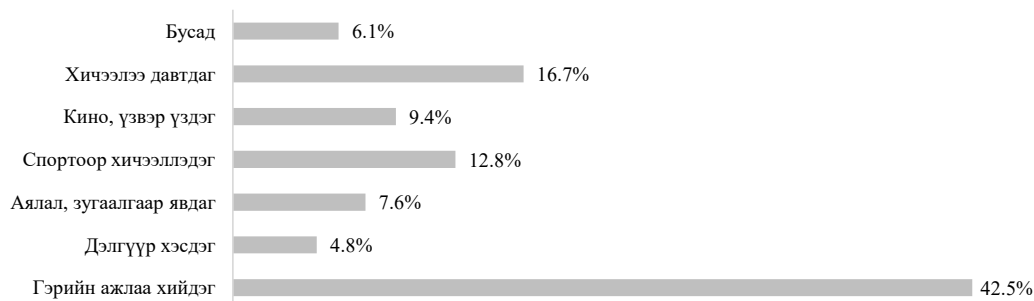
Зураг 4. Номын санд карт нээлгээгүй шалтгаан хувиар

Номын санд карт нээлгээгүй, уншигч биш иргэд ямар эх сурвалж ашиглаж мэдээллийн хэрэгцээгээ хангадаг тухай мэдэхийн тулд “Та ажил төрлөө амжуулах, эсвэл хичээлээ хийхэд шаардлагатай мэдээлэл олж авахдаа ямар эх сурвалж түлхүү ашигладаг вэ?” гэсэн асуулт асуув. Судалгаанд оролцогчдын 35.8% фэйсбүүкээс хэрэгцээт мэдээллээ олдог гэсэн нь хамгийн өндөр үзүүлэлт бол гүүглээс хайдаг 26.9%, өөрт байгаа ном ашигладаг 13.1%, зурагт ТВ ашиглаж мэдээлэл олж авдаг 12.3%, инстаграмаас мэдээлэл авдаг 5.7%, сониноос мэдээлэл авдаг 3.9%, твиттерээс мэдээлэл авдаг нь 1.7%, бусад эх сурвалж ашигладаг 0.7% байна.

Зураг 5. Ажил төрлөө амжуулах, эсвэл хичээлээ хийхэд шаардлагатай мэдээлэл олж авахдаа ямар эх сурвалж ашигладаг вэ?

Номын санд ирж чадахгүй байгаа хүмүүс чөлөөт цагаа яаж өнгөрөөдгийг мэдэх зорилгоор “Та чөлөөт цагаа ихэвчлэн яаж өнгөрүүлдэг вэ?” гэсэн асуулт асуулаа. Асуулт нь 7 хариулттай бөгөөд чөлөөт цагаараа гэрийн ажлаа хийдэг 42.5%, хичээлээ давтдаг 16.7%, спортоор хичээллэдэг 12.8%, кино, үзвэр үздэг 9.4%, аялал зугаалгаар явдаг 7.6%, бусад гэсэн хариулт өгсөн 6.1%, дэлгүүр хэсдэг 4.8% байна.

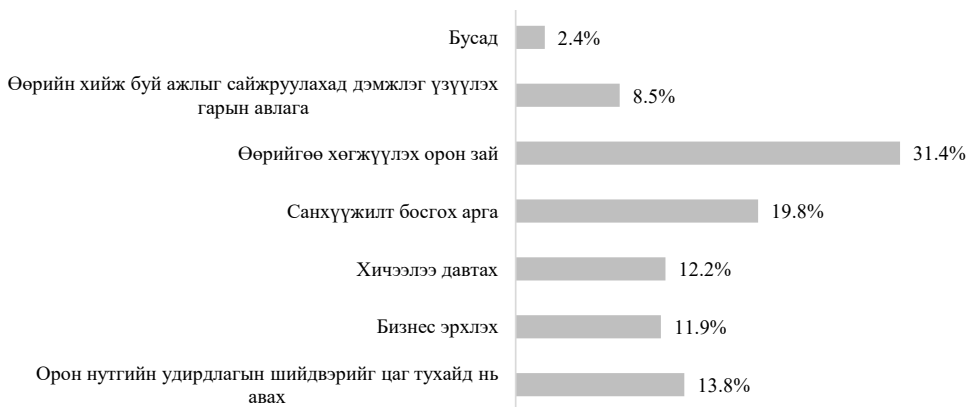
Зураг 6. Чөлөөт цагаа хэрхэн өнгөрөөдөг байдал хувиар

Хэрэглэгчдийн мэдээллийн хэрэгцээг тодорхойлох үүднээс “Та ямар зүйлийн талаар илүү ихийг мэдэхийг хүсдэг вэ?” гэсэн асуулт асуулаа. Төрийн бодлого, шийдвэрийн талаарх мэдээлэл авахыг хүсдэг 11.1%, мэдээллийн технологид суралцах сургалтын материалууд хэрэгтэй 20.0%, уул, уурхайн мэдээлэл авахыг хүсдэг 2.1%, мал аж ахуйг илүү сайжруулах арга, зөвлөмж хэрэгтэй 2.7%, газар тариалангийн аж ахуйд дэмжлэг үзүүлэх мэдээллүүд авахыг хүсдэг 2.8%, тоног төхөөрөмжийн талаарх мэдээлэл авахыг хүсдэг 3.1%, жижиг дунд бизнес эхлүүлэх, эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлэх мэдээлэл авахыг хүсдэг 10.4%, хувь хүний хөгжлийн талаарх мэдээлэл авахыг хүсдэг 24.3%, чөлөөт цаг, дуу, хөгжим, бүжигтэй холбоотой мэдээлэл авахыг хүсдэг 15.7%, хууль, эрх зүйн баримт бичгүүд үзэх сонирхолтой нь 6.3%, бусад 1.6% байна.

Зураг 7. Та ямар зүйлийн талаар илүү ихийг мэдэхийг хүсдэг вэ?

Ямар мэдээлэл дутагдаж байгаа тодорхойлох зорилготой “Танд тулгарч буй хамгийн бэрхшээлтэй зүйл юу вэ?” гэсэн асуултад орон нутгийн удирдлагын шийдвэрийг цаг тухайд нь авах 13.8%, бизнес эрхлэх 11.9%, хичээлээ давтахад хүндрэлтэй 12.2%, санхүүжилт босгох арга 19.8%, өөрийгөө хөгжүүлэх орон зай шаардлагатай байна 31.4%, өөрийн хийж буй ажлыг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлэх гарын авлага 8.5%, бусад 2.4% гэж хариулжээ.

Зураг 8. Танд тулгарч буй хамгийн бэрхшээлтэй зүйл юу вэ?

Номын санд карт нээлгээгүй учир шалтгааныг эрхэлж буй ажил хөдөлмөртэй харьцуулж, хамаарлын хүснэгт үүсгэхэд дараах үр дүн гарав. Сурагчид/оюутнуудын хувьд номын санд очихгүй байгаа үндсэн шалтгаан буюу “номын сан төлбөртэй учир очдоггүй” 62.8% байгаа бол хувийн байгууллагад ажилладаг хүмүүсийн 25% нь “номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна” гэж хариулжээ. “Номын санд очих завгүй” гэж хариулсан хүмүүсээс хамгийн олон буюу 25.7% нь төрийн байгууллагад ажилладаг хүмүүс байлаа. Харин хувиараа хөдөлмөр эрхэлж байгаа хүмүүсийн хувьд “миний амьдралд номын сан чухал биш” гэж хариулсан

хүмүүсийн тоо давамгайлж байв. Тэтгэврийн насны ахмадууд, мөн ямар нэг хөдөлмөр эрхэлдэггүй хүмүүсийн тухайд номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй оролцогч 15.0% байна.

Хүснэгт 3. Номын санд карт нээлгээгүй шалтгаан ба ажил эрхлэлтийн харьцуулалт

Үзүүлэлт	Номын сан хаана байдгийг мэдэхгүй.	Номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна.	Миний амьдралд номын сан чухал биш.	Номын санд очих зав байхгүй.	Номын сан төлбөртэй учир очдоггүй.	Номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй.	Бусад
Сурагч / Оюутан	7.5%	2.8%	5.3%	43.9%	7.5%	26.3%	6.7%
Хувийн байгууллагад ажилладаг	5.1%	4.3%	8.5%	64.1%	2.6%	12.8%	2.6%
Төрийн байгууллагад ажилладаг	6.2%	0.0%	3.1%	67.4%	2.1%	18.7%	2.6%
Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг	7.0%	1.4%	9.1%	61.5%	2.1%	16.8%	2.1%
Ажилгүй	7.2%	3.1%	2.1%	56.7%	6.2%	20.6%	4.1%

Судалгаанд оролцогчийн гэрээс номын сан хүртэл хэдэн километрийн зайтай байх нь номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байх шалтгаан болж байгаа эсэхийг тодруулахад дараах үр дүн гарлаа. Байршил нь номын сангийн уншигч болох үндсэн суурь шалтгаан болдог тухай олон тооны судалгаа байдаг. Энэ удаагийн судалгааны үр дүнд энэ хамаарал тод харагдаж байна. Тухайлбал, “номын сан гэрээс хол учир очиж чаддаггүй” гэж хариулсан оролцогчдын 36.7% нь номын сангаас 5 ба түүнээс дээш километрийн алсад амьдардаг хүмүүс байгаагаас харж болно.

Хүснэгт 4. Номын санд карт нээлгээгүй шалтгаан ба радиусын харьцуулалт

Үзүүлэлт	Номын сан хаана байдгийг мэдэхгүй.	Номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна.	Миний амьдралд номын сан чухал биш.	Номын санд очих зав байхгүй.	Номын сан төлбөртэй учир очдоггүй.	Номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй.	Бусад
1 км радиусын дотор амьдардаг	7.6%	1.8%	7.2%	57.4%	7.6%	13.5%	4.9%
2 км радиусын дотор амьдардаг	5.2%	1.7%	5.2%	60.9%	4.3%	15.7%	7.0%
3 км радиусын дотор амьдардаг	9.3%	5.1%	5.1%	57.6%	5.1%	15.3%	2.5%

4 км радиусын дотор амьдардаг	7.1%	3.0%	5.1%	43.4%	4.0%	33.3%	4.0%
5 ба түүнээс дээш км радиусын дотор амьдардаг	6.3%	1.3%	4.6%	52.7%	2.5%	30.4%	2.1%

Судалгаанд оролцогчдын насны ангилал болон карт нээлгээгүй шалтгааныг харьцуулахад, насны ангилалд хамгийн өндөр үзүүлэлт нь “номын санд очих завгүй”, мөн “номын сан гэрээс нь хол учир очиж үйлчлүүлдэггүй” гэсэн үзүүлэлтүүд өндөр хувьтай гарсан байна.

Хүснэгт 5. Номын санд карт нээлгээгүй шалтгаан ба насны харьцуулалт

Насны ангилал	Номын сан хаана байдгийг мэдэхгүй.	Номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна.	Миний амьдралд номын сан чухал биш.	Номын санд очих зав байхгүй.	Номын сан төлбөртэй учир очдоггүй.	Номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй.	Бусад
12-оос доош	16.7%	2.8%	2.8%	41.7%	0.0%	36.1%	0.0%
13-18	6.1%	3.5%	5.1%	43.5%	8.6%	26.5%	6.7%
19-24	5.7%	1.4%	5.7%	57.1%	1.4%	21.4%	7.1%
25-35	7.4%	1.2%	5.5%	66.3%	4.3%	13.5%	1.8%
36-45	7.0%	1.7%	5.8%	66.9%	1.2%	15.7%	1.7%
46-65	5.9%	1.5%	6.6%	61.8%	2.2%	16.9%	5.1%
66- ба түүнээс дээш	5.6%	0.0%	5.6%	38.9%	16.7%	33.3%	0.0%

Корреляцийн шинжилгээ

Номын сан “оролцогчийн гэр номын сангаас алслагдсан байдал” болон “карт нээлгээгүй шалтгаан” хоорондын хувьсагчийн корреляцийн хамаарлыг тооцож үзэхэд дараах хүснэгтэд байгаа үр дүн гарав.

Хүснэгт 6. Корреляцийн шинжилгээ

Үзүүлэлт	Алслагдсан байдал	Номын сан хаана байдгийг мэдэхгүй.	Номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна.	Миний амьдралд номын сан чухал биш.	Номын санд очих зав байхгүй.	Номын сан төлбөртэй учир очдоггүй.	Номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй.	Бусад
Алслагдсан байдал	1							
Номын сан хаана байдгийг мэдэхгүй.	-0.370	1						

Номын санд очоод юу хийхээ мэдэхгүй байна.	-0.387	-0.003	1					
Миний амьдралд номын сан чухал биш.	-0.594	0.892	-0.180	1				
Номын санд очих зав байхгүй.	-0.408	0.810	-0.149	0.897	1			
Номын сан төлбөртэй учир очдоггүй.	-0.756	0.787	0.000	0.880	0.594	1		
Номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй.	0.626	0.334	-0.690	0.234	0.417	-0.137	1	
Бусад	-0.771	0.356	0.000	0.69	0.73	0.54	-0.15	1

Судалгааны үр дүнд тулгуурлан үзүүлэлтүүд хоорондын хамаарлыг харуулах 2 хэмжээст хүснэгтүүдийг хийж үр дүнг доор харуулав.

Номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгаа оршин суугчид хэрэгтэй мэдээллээ хаанаас авч байгааг мэдэх нь үйлчилгээний хэлбэр, нэр төрөл, чанарыг сайжруулахад тусална. Санал асуулгад оролцогчдын дийлэнх хувь нь фэйсбүүк, гүүглээс мэдээллээ авдаг ажээ. Тиймээс номын сангийн үйл ажиллагааны мэдээллийг нас насны онцлогт тохирсон сувгаар хүргэх нь нэн чухал асуудлын нэг болж байна.

Хүснэгт 7. Мэдээлэл олж авдаг суваг ажил мэргэжлийн хамаарал

№	Ажил мэргэжил	Фэйсбүүк - Facebook	Инстаграм	Твиттер	Зурагт ТВ	Сонин	Өөрийн номыг ашигладаг	Гүүглээс хайдаг	Бусад
1	Сурагч/ Оюутан	33.3%	6.8%	1.1%	8.3%	3.5%	15.8%	30.9%	0.3%
2	Хувийн байгууллагад ажилладаг	39.5%	5.9%	1.6%	10.8%	3.2%	13.0%	24.9%	1.1%
3	Төрийн байгууллагад ажилладаг	33.0%	4.8%	3.3%	12.9%	2.8%	13.7%	28.7%	0.8%
4	Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг	43.4%	4.5%	1.6%	16.8%	3.7%	7.4%	21.3%	1.2%
5	Ажилгүй	38.1%	3.8%	1.3%	23.8%	9.4%	7.5%	15.0%	1.3%

Чөлөөт цагаараа гэрийн ажлаа хийгээд номын санд очих завгүй учир үйлчилгээнд хамрагддаггүй хэмээн номын санд карт нээлгээгүй шалтгаанаа тайлбарласан оролцогчийн тоо олон байв.

Хүснэгт 8. Та чөлөөт цагаа хэрхэн өнгөрүүлдэг ажил мэргэжлийн хамаарал

№	Ажил, мэргэжил	Гэрийн ажлаа хийдэг.	Дэлгүүр хэсдэг.	Аялал, зугаалгаар явдаг.	Спортоор хичээллэдэг.	Кино, үзвэр үздэг.	Хичээлээ давтдаг.	Бусад
1	Сурагч / Оюутан	41.6%	3.2%	3.2%	9.6%	7.0%	27.8%	7.6%
2	Хувийн байгууллагад ажилладаг	43.2%	7.4%	9.9%	17.3%	14.2%	6.8%	1.2%
3	Төрийн байгууллагад ажилладаг	43.4%	7.8%	10.0%	13.1%	10.0%	9.1%	6.6%
4	Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг	41.8%	2.6%	11.2%	18.9%	10.7%	8.2%	6.6%
5	Ажилгүй	45.2%	5.2%	14.1%	12.6%	11.1%	8.9%	3.0%

Үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа оршин суугчид юу хүсэж байгааг мэдэх нь тэднийг номын сангийн уншигч болгох нэг чухал нөхцөл байдаг. Ингэхэд “мэдээллийн технологид суралцах сургалтын материалууд”, “хувь хүний хөгжлийн талаар” мэдэхийг илүү их хүсдэг гэжээ.

Хүснэгт 9. Ямар зүйлийн талаар илүү ихийг мэдэхийг хүсэж байгаа ажил мэргэжлийн хамаарал

№	Ажил мэргэжил	Төрийн бодлого, шийдвэрийн талаарх мэдээлэл	Мэдээллийн технологид суралцах сургалтын материалууд	Уул, уурхайн мэдээлэл	Мал аж ахуйг илүү сайжруулах арга, зөвлөмж	Газар тариалангийн аж ахуйд дэмжлэг үзүүлэх мэдээлүүд	Тоног төхөөрөмжийн талаарх мэдээлэл	Жижиг дунд бизнес эхлүүлэх, эрхлэхэд дэмжлэг үзүүлэл мэдээлэл	Хувь хүний хөгжил	Чөлөөт цаг, дуу, хөгжим, бүжиг	Хууль, эрх зүйн баримт бичгүүд	Бусад
1	Сурагч / Оюутан	2.8%	28.3%	1.8%	0.9%	0.6%	2.4%	3.3%	29.4%	25.5%	3.3%	1.8%
2	Хувийн байгууллагад ажилладаг	18.3%	10.6%	5.0%	2.2%	4.4%	3.3%	21.1%	18.9%	8.9%	6.7%	0.6%
3	Төрийн байгууллагад ажилладаг	14.4%	19.2%	1.3%	1.9%	2.9%	2.7%	12.0%	25.1%	7.7%	11.2%	1.6%
4	Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг	20.0%	8.8%	2.3%	6.5%	6.5%	4.2%	19.1%	16.7%	7.4%	7.9%	0.5%
5	Ажилгүй	18.3%	12.0%	2.1%	7.7%	4.9%	5.6%	13.4%	16.2%	11.3%	4.9%	3.5%

Орон нутгийн иргэдэд тулгардаг бэрхшээлүүдийн талаарх асуултад дараах байдлаар хариулжээ. Сурагчдын хувьд хичээлээ давтах 26.7%, өөрийгөө хөгжүүлэх орон зай 48.1%, хувийн байгууллагад ажилладаг хүмүүсийн хувьд 25.2% нь бизнес эрхлэх, 25.2% нь санхүүжилт босгох арга, төрийн байгууллагад ажилладаг хүмүүсийн хувьд 31.3% нь санхүүжилт босгох, 29.1% нь өөрийгөө хөгжүүлэх, хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг хүмүүсийн 23.0% нь орон нутгийн удирдлагын шийдвэрийг цаг тухайд нь авах, 25.8% нь бизнес эрхлэх, ажилгүй хүмүүсийн хувьд 30.1% нь орон нутгийн удирдлагын шийдвэрийг цаг тухайд нь авах, 20.4% нь санхүүжилт босгох асуудал бэрхшээлүүд тус тус тулгардаг байна.

Хүснэгт 10. Таны ажил амьдралд хамгийн их тулгардаг бэрхшээл ажил мэргэжлийн хамаарал

№	Ажил мэргэжил	Орон нутгийн удирдлагын шийдвэрийг цаг тухайд нь авах	Бизнес эрхлэх	Хичээлээ давгах	Санхүүжилт босгох арга	Өөрийгөө хөгжүүлэх орон зай	Өөрийн хийж буй ажлыг сайжруулахад дэмжлэг үзүүлэх гарын авлага	Бусад
1	Сурагч / Оюутан	3.0%	2.5%	26.7%	10.1%	48.1%	5.4%	4.2%
2	Хувийн байгууллагад ажилладаг	22.1%	25.2%	2.3%	25.2%	13.7%	9.9%	1.5%
3	Төрийн байгууллагад ажилладаг	13.7%	9.4%	4.0%	31.3%	29.1%	10.4%	2.2%
4	Хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг	23.0%	25.8%	2.8%	19.7%	19.7%	8.4%	0.6%
5	Ажилгүй	30.1%	14.6%	6.8%	20.4%	14.6%	13.6%	0.0%

Хэлэлцүүлэг

Нийтийн номын сан нь номын санд бүртгэлтэй, санал болгосон үйлчилгээг ашигладаг хүмүүсээр хязгаарлагдахгүй, нийт ард иргэдийн хэрэгцээг хангах үүрэгтэй. Өнөө цагт мэдээллийн технологийн хөгжил өндөр түвшинд хүрч, номын сангууд үйлчилгээндээ орчин цагийн технологийн ололтыг нэвтрүүлж байгаа боловч нийтийн номын сангийн үйлчилгээний хүртээмж хангалтгүй, нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлага байна. Иймд оршин суугчид яагаад нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгааг олж илрүүлэх зорилгоор энэхүү судалгаа хийлээ. Судалгаанд хамрагдсан 4 аймгийн номын санг санамсаргүй түүврийн арга ашиглаж сонгов. Номын сангийн уншигч болж амжаагүй хүмүүс яагаад ирэхгүй байгаа шалтгааныг илрүүлэхийн тулд сонирхол, мэдээллийн хэрэгцээг илрүүлэх зорилготой анкетын судалгаа авч SPSS программ ашиглан өгөгдлийг боловсруулав.

Судалгааны үр дүнд нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдахгүй байгаа гол шалтгаан нь “завгүй байх” явдал гэжээ. Судалгааны үр дүнд номын сангийн

үйлчилгээнд хамрагдаагүй оршин суугчид нийгмийн сүлжээ ашиглаж мэдээлэл авах боломж өндөр байгаа бөгөөд номын санд очихгүй байхад ажил, сургууль, гэрийн байршил, сонирхол зэрэг нь тодорхой хэмжээгээр нөлөөлж байна. Энэ нь номын сангууд мэдээллийн технологид суурилсан үйл ажиллагаанд илүү анхаарч, уншигч, оршин суугчдын хэрэгцээг тодорхойлох судалгааг тодорхой давтамжтай хийж, уян хатан үйлчилгээ санал болгосноор хүртээмжийг нэмэгдүүлэх боломжтой. Энэ нь “Ажил төрлөө амжуулах, эсвэл хичээлээ хийхэд шаардлагатай мэдээлэл олж авахдаа ямар эх сурвалж ашигладаг вэ?” гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 35.8% фэйсбүүкээс хэрэгцээт мэдээллээ олдог гэсэн хамгийн өндөр үзүүлэлт бол гүүглээс хайдаг 26.9% байгаагаас харж болно.

Судалгаанд хамрагдсан оршин суугчдын 58.1% “номын санд очих завгүй” гэж хариулсан нь судалгааны таамаглалыг баталж байгаа бөгөөд 1976 онд Нью Жерсигийн номын санд хандах хандлагын талаарх хийсэн судалгааны үр дүнтэй нийцэж байна.

Энэхүү судалгааны үр дүн нь нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаагүй иргэд юу сонирхдог, яагаад хамрагдаж чадахгүй байгаа мэдээллийг өгөх тул үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэхийн тулд номын сангууд юу хийх хэрэгтэйг чиглүүлэх боломжтой болсноор ач холбогдолтой юм.

Дүгнэлт

Нийтийн номын сангийн үйлчилгээний хүртээмжийг хэмжихдээ ихэвчлэн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдсан иргэдийн мэдээлэл тулгуурлан судлах хандлага түгээмэл байдаг. Статистикийн мэдээнд Монгол Улсын хүн амын 90 гаруй хувь нь нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагддаггүй гэсэн үр дүн байгаа нь эдгээр хүмүүсийн мэдээллийн эрэлт хэрэгцээг судлах хэрэгцээ шаардлагыг бий болгосон.

Нийтийн номын сангийн үйл ажиллагааны тайланд үйлчилгээнд хамрагддаггүй иргэдийн мэдээлэл, тэдний мэдээллийн хэрэгцээг тодорхойлох өгөгдөл байхгүй тул “уншигч биш” иргэд яагаад номын санд ирэхгүй байгаа, тэдний мэдээллийн эрэлт хэрэгцээ юу байгааг олж тогтоох нь үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нэг арга гэж үзэж энэхүү судалгааг хийв. Нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагддаггүй иргэдээс авсан санал асуулгын судалгаанд 4 аймгийн төвийн 868 оршин суугч хамрагдлаа. Судалгаанд оролцогчдыг насны бүлэг, эрхэлж буй ажил мэргэжил, номын сангаас хэр хол зайд амьдарч байгаа гэсэн ангиллаар бүлэглэн хуваалаа. Анкетын судалгааны хариултад оролцогчдын бүлэг бүрийн 59% орчим “номын санд очих завгүй” гэж хариулсан бол нийт оролцогчийн 19% “номын сан манай гэрээс хол учир очиж чаддаггүй” гэж хариулжээ. Насны бүлгээр бүлэглэн хуваасан байдлаас харвал энэ үзүүлэлт мөн ойрхон утгатай гарчээ.

Нийтийн номын сангийн үйлчилгээг хүргэхдээ иргэдийн хамгийн их ашиглаж байгаа мэдээллийн сувагт тулгуурлан хүргэх нь хүртээмжийг нэмэгдүүлэх нэг арга юм. Тухайлбал, судалгаанд оролцогчдын 37.5% фэйсбүүк ашиглаж мэдээлэл авч байгаа тул энэ сувгийн тусламжтай номын сангийн үйлчилгээний хүртээмжийг нэмэгдүүлэх боломж нээлттэй байна.

Өнөөгийн нийгмийн амьдралын хэв маяг, дэд бүтэц, мэдээллийн технологийн хурдацтай хөгжил нь завгүй нийгмийг бий болгож байна. Судалгааны үр дүнгээс үзвэл нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа хамгийн гол шалтгаан бол “номын санд очих завгүй байдал”, “гэр нь номын сангаас хол байх” ажээ. Иймд нийтийн номын сангийн үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа “завгүй” болон “хол гэртэй” иргэдэд зориулсан үйлчилгээ нэвтрүүлэх, одоо байгаа үйлчилгээний арга, технологийг сайжруулах шаардлагатай болжээ.

Ашигласан материалын жагсаалт

- Breakell, James. 2023. *Five Trends Shaping the Library Experience in 2023*. UK. URL: <https://d-techinternational.com/2023/01/19/five-trends-shaping-the-library-experience-in-2023/>.
- Fernández-Ardèvol, Mireia, Núria Ferran-Ferrer, Javier Nieto-Arroyo, and Carme Fenoll. 2018. “The public library as seen by the non-users.” *El Profesional de la Informacion* 27(3): 659-670.
- Gallup Organization. 1976. *The Use of and Attitudes Toward Libraries in New Jersey*. Princeton, NJ: Distributed by ERIC Clearinghouse.
- K. Christie, G. Barbara. 2010. *IFLA Public Library Service Guidelines*. De Gruyter.
- Lindner, Jannik. 2023. “Public Library Usage Statistics [Fresh Research].” 2024.03.15. <https://gitnux.org/public-library-usage-statistics/>.
- Naik, Praveena, Keshava, and Hemavathi B N. 2020. “Strategy to promote non-users of public library as potential users in the digital era: A conceptual framework.” *4th National conference on Management of Modern Libraries-2020 “Reaching out users in the digital era: opportunities and challengesAt: MAHE, Manipal*. 4.
- Pore, Priya. 2021. “Non-Members and Non-Users of Public Libraries: A Case Study.” *Research Guru*: 56-62.
- Reid, Ian. 2017. “The 2017 Public Library Data Service Report: Characteristics and Trends.” 2024.03.10. <https://publiclibrariesonline.org/2017/12/the-2017-public-library-data-service-report-characteristics-and-trends/>.
- American Library Association. 2014. “Research Methods, Tools, Publications, Resources.” 2024.03.10. <https://www.ala.org/tools/research/larks/researchmethods>.
- Sridhar, M. S. 1994. “Non-use and Non-users of libraries.” *Library Science with a slant to Documentation and Information Studies* 31 (3): 115-128. <https://core.ac.uk/reader/11881580>.
- Wanucha, Meghan and Linda Hofschire. 2016. “Trends in U.S. Public Library Websites and Social Media Use.” 2024.03.10. <https://www.lrs.org/fast-facts-reports/trends-in-u-s-public-library-websites-and-social-media-use/>.
- Xin, Zheng. 2012. “A new chapter for Beijing’s libraries.” 2024.03.10. <http://usa>.

chinadaily.com.cn/china/2012-07/17/content_15587982.htm.

БНМАУ-ын Соёлын яам. 1989. “Соёл, урлаг, ном, хэвлэлийн салбарт хэрэгжүүлэх шинэчлэлийн үндсэн чиглэл.” *Утга зохиол урлаг* 2, 10: 1-2.

Үндэсний статистикийн хороо. 2023. *Монгол улсын статистикийн эмхэтгэл: 2022*. Улаанбаатар: Үндэсний статистикийн хороо.